

Vienaip mes užsimerkiame nusiteikdami miegui, visai kitaip užsimerkiame dieną.

Sėdi oro uoste pavargęs, neišsimiegojęs, išsekintas tuščių pokalbių ir butelių. Apie miegą negali būti nė kalbos, bet užsimerkus kiek lengviau, šiek tiek mažiau erzina aplinka. Ir staiga apima keistas jausmas – nors užsimerkęs, vis tiek žiūri. Kas kad akių vokai neleidžia matyti, bet žiūri. Žiūri, po velnių, į tuos vokus, į tamsą, į praeitį. Žiūriu į savo akių tamsą ir ta juoduma primena sūkuriuojančią srovę. Klausausi oro uostui būdingų garsų: čežena praeinančių žmonių batai, suskamba telefonas, tualete savo švaros ir dezinfekcijos rakandus tarškina valytoja, iš garsiakalbių sklindantis malonus moteriškas balsas ieško keleivių, vykstančių į Amsterdamą, paskui viską nustelbia kylančio lėktuvo variklių gausmas. Greta prisėda moteris su mažu vaiku. Mergaitė iš pradžių spurda, paskui įdėmiai įsižiūri į mane, kažką ima taukšti itališkai, paskui, ne daugiau nei po poros minučių užsimerkia ir atsijungia. Vaikai kaip šunys. Per dieną gali užmigti dešimtis kartų.

Vėl užsimerkiu ir stengiuosi ką nors įžiūrėti tamsoje, užplūdusioje mano akis ir smegenis. Juodoji upė. Staiga prisimenu tiltą, matytą prieš keliasdešimt metų. Netgi ne tiltą, prisimenu vaikiną, kuris norėjo tą tiltą peršokti. Tiltas buvo senas, ištrupėjęs, juo galėjo pereiti tik pėstieji, mašinos jau nevažiuodavo. Apačioje tekėjo nususeš upeliūkštis, vietiniai jį visai nepelnytai vadino Juodąja upe. Tiltas per Juodąją upę, skylėtas, išpuvęs tiltas. Jį uždarė remontui, bet, kaip ir viskas tais laikais, darbai judėjo labai lėtai, tingiai kaip neįžvelgiama tamsi srovė apačioje.

Vaikinas buvo vietinis keistuolis. Mano prisiminimuose daugelis aplinkui gyvenusių žmonių buvo keistuliai. Tarsi egzistuoję kokie nors normalių žmonių standartai. Gali būti, kad keisti ne žmonės, o tie, kas juos tokiais laiko. Vaikinas priklausė kažkokiam motokroso klubui ar panašiai, žodžiu, jis turėjo iš kojų verčiantį sportinį motociklą, sėdynė tik vienam asmeniui, aukštai iškeltas galinis sparnas, įspūdingas sportinis vairas, modifikuotas duslintuvas, kai lėkdavo vieškeliu, garsas būdavo toks, kad sraigės sproginėdavo pakelėse.

Nežinia, ar jis su kuo susilažino, ar norėjo iššūkio, troško susigrumti su savo baime, su žemės trauka, dar velniai žino su kuo, gal paprasčiausiai buvo silpnaprotytis, bet vieną dieną nusprendė peršokti tą tiltą. Aš nemačiau, kaip tai vyko, vargu ar apskritai kas nors matė, bet tas pamišėlis su motociklu įsibėgėjo ir šoko. Bent jau taip buvo galima suprasti, kai jį rado ant vieškelio. Rado gulintį be sąmonės, motociklas sudaužytas, lūžusi koja, šonkauliai, riešas... Kas buvo paskui, nežinau, neprisimenu: ar

jis dar važinėjo tuo savo puikiuoju motociklu, pasveiko, ar visam gyvenimui liko luošas? O gal mirė ligoninėje nuo žaizdų.

Bet tas beprotis peršoko tiltą, peršoko upę, peršoko savo gyvenimo tarpsnį, galbūt net savo paties likimą. Šis poelgis pakreipė jo gyvenimo vagą. Upelis liko toks pat. Tiesa, dabar nebėra nei to tilto, nei Juodosios upės, dabar ten tik bevardė pelkė.

Žiūrėdamas į tamsos upę, srūvančią man prieš akis, prisimenu pašėlusį keistuolį vaikina ir jo motociklą, ir tiltą. Suprantama, šis tamsos srautas ne prieš akis, jis mano viduje, jis skiria mano *aš* nuo *pats* ir *aš* vis kaip tas prakeiktas kvailas motociklininkas mėginu peršokti juodą vagą, bedugnę tarp savo instinktų ir sąmoningumo, ir kiekvieną sykį, kai guliu susilaužęs visas savo pagrindines ir atsargines sielas, man lieka tik mažytė viltis – kad rytoj išauš diena. Gerai, ne rytoj, tai poryt, gal dar po keleto dienų, po savaitės išauš šviesus rytas ir *aš*, išsilaižęs žaizdas, vėl mėginsiu peršokti Juodąją upelį, nežvelgiamą niūrią srovę, nes kitaip nėra jokios prasmės. Vienaip mes užsimerkiame nusiteikdami miegui, visai kitaip – mirčiai.

Kai eini per tiltą, ne vanduo teka po juo, tai tiltas iriasi prieš srovę, – skamba galvoje, ir *aš* jaučiuosi esąs tas tiltas, ir ta srovė, ir šapas, kurį srovė neša tolyn nuo tilto, nuo šios ryškios, aštrios tamsos.

Tamsoje lūkuriuoja skausmas.

Skausmas yra mirties prieangis. Tam tikra repeticija. Kai W. Faulkneris sakė, kad gyvenimas yra pasiruošimas ilgai gulėti kapuose, nesukonkretino, ko gero, ir jis galvojo apie skausmą. Skausmas yra mirties simuliacija, būseną, iš kurios dar galima sugrįžti. Tau dar galima padėti. Šiais laikais, kai farmacijos pramonė tokia išradinga, dažniausiai randama būdų numalšinti skausmą. Mirtis nenumalšinama.

Niekas negali padėti, tau niekas negali padėti – štai kas yra mirtis. J. M. Coetzee'ės eseistikoje yra tokia mintis apie Orfėją ir Euridikę: anot jo, ši istorija apie vienišystę mirtyje. Apie tai, kad mirtis yra absoliuti vienatvė. Euridikė numirusi patenka į pragarą, ji tiki, kad Orfėjas ją stipriai myli ir ateis jos išgelbėti, ir, žinoma, Orfėjas ateina. Bet jo meilės galios nepakanka, jis palieka mylimąją ir grįžta į gyvenimą. Euridikės istorija mums primena, sako J. M. Coetzee, kad mirties akimirka mes prarandame galią pasirinkti savo kelionės draugus. Mus nubloškia lemtis ir ne mes sprendžiame, su kuo žengsime į amžinybę.

Į nesibaigiančią naktį.

Vieną naktį Edvardas nubunda ir dar mieguistas supranta, kad kažkas ne taip. Staigiai atsisėda lovoje ir tada pajunta, kad neturi rankų.

Jos taip stipriai užtirpusios, – matyt, miegodamas laikė jas sudėjęs virš galvos, –

kad keletą akimirų atrodo, jog rankų visai nebėra. Tik sunkūs mėsos ir kaulų maišai, bet ne jo kūno dalys.

Edvardą apima baimė, beveik panika, visu kūnu mėgina judinti rankas, bejėgiškai velka vieną, paskui kitą per antklodę ir jam taip baisu, kad nori rėkti. Ir baisu ne todėl, kad nejaučia rankų, baisu, kad nejaučia skausmo. Netrukus rankos pradeda dilgčioti, mausti, kaisti, kol galiausiai sugrįžta, jis vėl jas jaučia, gali vėl atsigulti ir mėginti užmigti. Pasirodo, pats baisiausias dalykas – nejaušti skausmo.

Galvodamas apie artimo, brangaus žmogaus mirtį jaučiasi taip pat – tarsi būtų užtirpusios rankos.

Kai mirė žmona, jis dar nebuvo patyręs dingusių rankų siaubo, bet dabar supranta, kad tai labai tinkama metafora.

Kurį laiką lieki be rankų. Ir niekaip negali sulaukti, kada jos pradės dilgčioti, kada pajusi skausmą, kada rankos grįš. Edvardas prisimena baisų jausmą, kai akimirą dingtelėjo, kad jos nebegrįš niekada.

Euridikės ir Orfėjo mitas primena ir tai, kad net menas negali žmogaus ištraukti iš mirties nagų. Kad yra pasaulyje dalykų, galingesnių už visus, net pačius puikiausius žmogaus gebėjimus ir talentus. Mirtis. Kad ir koks Orfėjas būtų talentingas, jis negali pralenkti mirties meistrystės. Nes jis rungtyniauja žmogiškojoje lygoje, o Mirtis – dieviškojoje.

Edvardui staiga pasidaro lengviau. Patirtis su užtirpusiomis rankomis tarsi atsakymas jam, kodėl po žmonos mirties jis nejautė jokios baimės, nejautė siaubo, skausmo, tik keistą sąstingį. Nenorą ką nors daryti. Nenorėjo su niekuo kalbėtis. Atrodė, jeigu dabar reiks pasakyti kokį nors žodį, jis neprisimins, kaip jį reikia tarti. Visiška apatija. Visiškas užtirpimas.

Krikščionybė šiuo atžvilgiu gailestingesnė, galvoja Edvardas, laukdamas lifto. Krikščionybėje tave palydi koks nors angelas. Ir jam nereikia grįžti į gyvenimą, nes jis anapus gyvenimo. Edvardas mėgina prisiminti visus pažįstamus angelus ir nieko gero neranda. Ar liftas gali būti angelas? Galbūt, juk jis kursuoja tarp žemės ir dangaus, tarp rojus ir pragaro, tarp šviesos ir tamsos pasaulių. Jeigu prie mirties patalo sėdėtų mama, būtų nepakeliama. Tai turėtų būti labai artimas žmogus, bet ne tas, kurio kūnas tave paleido į pasaulį. Tas kūnas neturėtų matyti, kaip miršta jo dalis. Kaip amžiams užtirpsta jo tęsinys.

Vieni kovoja su vergija, kuriai atstovauja valstybė ir buržuaziniai idealai, kiti jiems vergauja; bet yra ir tokių, kurie paprasčiausiai pasitraukia į vidų, atsitveria svaiguliu, fantazijomis, alternatyvios tikrovės pojūčiais. Dar yra pagarbos nevertų žmonių, kurie

mėgsta sulaikyti liftą ir laukti, kol sutuoktinis arba sutuoktinė išsispaus visus spuogus iš savo bjauraus pasturgalio ir pagaliau ateis iki lifto, galvoja Edvardas. Angelas ne liftas, nesulaikysi.

Edvardas nemano, kad jis nevertas pagarbos. Bet kad vertas – taip pat ne. Jis iš tų, kurie nori pasitraukti. Visais įmanomais būdais. Pati priklausymo kokiai nors grupei idėja jį pykina.

Galbūt reiktų kalbėti apie sąmoningą ir nesąmoningą priklausymą. Jeigu rašai prašymą, gauni pažymėjimą ir tau į subinę sugrūda partijos (klubo, grupės, draugijos, komandos *etc.*) vėliavą, tada tu sąmoningai renkiesi priklausomybę. Jeigu tu paprasčiausiai geri alkoholį, negali girtis įstojęs į girtuoklių partiją. Iš tiesų, ligos pasaulis arba su ligomis, su negalia susijusi tikrovės sritis yra visai kitokia nei sveikatos. Jis nenori priklausyti paliegėlių kariaunai, bet senstant galimybių rinktis mažėja.

Pagaliau lifto durys atsiveria. Du verti nepagarbos asmenys, jis ir ji, išsiviepę pasisveikina. Edvardas linkteli, įžengia į kabiną, nuspaudžia vieneta su minuso ženklu. Eina į minusą, pagalvoja.

Santuoka yra vienas plus vienas. Mirtis – du minus vienas. Paskui vienas minus vienas. Nulis.

Požeminiame garaže visai kitas pasaulis. Kai Edvardas nusi-leidžia į jį, sustoja ir klausosi. Keisti kvapai, lyg benzino, lyg degančių žvakių ar rūkstančių fakelų dūmų persunktas oras. Ir štai – girdėti tylus kuždesys, tai pirmieji krikščionys meldžiasi katakombose arba urvuose, bijo giedoti, kad neišsiduotų... Kaip kregždžių lizdai dangaus šlaituose tie jų urveliai... O štai dvelktelėja vėsa, Durantės pragaro dvelksmas, Edvardas eina atsargiai statydamas kojas, kad neužmintų ant kokios nors vargšės gličios, pinigų neturinčios sielos. Pasukęs už kampo jis mato irklais besidarbuojantį Charoną, kuris bjaurų kaimyną kelia į nebūties krantą, kaimynas tiesia į Edvardą rankas, bet jos nulinksta kaip kaitinama plastmasė, o jo burna užsiūta retomis siūlėmis, storais raudonais siūlais, tokiais siūlais Edvardo močiutė užsiūdavo rūkyti ruošiamą mėsą... O gal, kai Edvardas dar buvo vaikas, chirurgo laukiamajame matė žmogų, kuriam pusė užpakalio buvo susiūta raudonais siūlais... Jeigu užpakalis galėtų kalbėti, pirmieji jo žodžiai būtų „Mūsų santykiai šūdini...“ – sakė... kas taip sakė, Edvardas neprisimena. Šventasis cinikas Sloterdijkas? Už kito kampo girdėti šlamesys ir tylus vaitojimas – tai Onanas drožia į saują. Jis turi įsirengęs mažytį autoservisą, nemoka mokesčių, dirba nelegaliai. Kai nėra klientų, drožia į saują. Kartais Edvardas sutinka jį lifte, pasisveikina, bet niekada nesileidžia į artimesnius santykius. Jeigu

taptų geri pažįstami, Onanui tektų duoti ranką, o Edvardas to nenori. Jam apskritai jau nuo studijų laikų nepatinka spausti žmonėms ranką. Galbūt tai Henry Davido Thoreau įtaka. Gamtą ir vyrus mylėjęs išminčius sakė, jog žmogaus mėsa nėra jokia vertybė, kad ją reiktų nuolat čiupinėti. Pasakyta gerai, bet jis klydo. Arba jo išmintis paseno. Žmogaus mėsa dabar yra didelė vertybė. Visos manekenės, televizijos kekšės ir pan. – juk tai mėsa plius mėsa lygu pinigai. Manekenių atveju dažnai kaulų daugiau nei mėsos, bet tai tik santykis, proporcijos... Kas turi pinigų, tas pasigerina savo mėsos kokybę, o kas turi labai daug pinigų, nusiperka kokybiškos žmogienos kiek tik nori.

Edvardas užveda automobilį, kai įsijungia šviesos ir pakvimpa išmetamosiomis dujomis, iš po ratų strykteli persigandęs Orfėjas, jis lekia tolyn neatsisukdamas ir jam iš kišenių byra apipeliję obolai. Pasipūtęs ir bailus šiknius vėl paliko Euridikę kasdienybės pragare ir dabar lekia linksmintis su savo pižonais bohemos ir salonų liūtais.

Juodas labradoras guli balkone, priekinės letenos sudėtos viena ant kitos, atrodo karališkai kaip valdovas, žvelgia pro terasos langą žemyn, į valdinius. Kartais žvilgteli ir į mane, plušantį ant elipsinio treniruoklio.

Mindamas treniruoklį dažniausiai užsidedu ausines ir klausausi AC/DC, seniai pastebėjau, kad tinkamiausi yra tie gabalai, kurie atitinka greitą ritmą – TNT, „Overdose“, „High voltage“ ir panašūs, keista, kad kai imu jausti nuovargį ir, atrodo, nebeturiu jėgų, pagavęs greitą roko ritmą, staiga seku juo, pasiduodu jam ir toks jausmas, kad tas ritmas neša pirmyn, kelia, kad pedalų pasipriešinimui įveikti reikia kur kas mažiau pastangų, nes muzikos ritmo energija tarsi prisijungia, papildo jėgas. Ir viskas kone atvirkščiai, jeigu ritmas lėtas, pavyzdžiui, „She’s got the Jack“, nebegaliu minti intensyviai, lėtas bliuzo ritmas stabdo mane, blaško, prarandu motyvaciją, kaip dabar mėgstama sakyti... ritmas, energija, emocijos – visa tai labai susiję dalykai.

Minu treniruoklį ir prisimenu paskaitas, studentams pasakojau apie laisvojo rašymo pratimą, apie pratimą, kurį pats mėgstu naudoti, be abejo, man sunkiau, aš, kartais pats to nenumanydamas, jau apaugęs klišėmis, kiekviena geresnė, įdomesnė mintis gali lengvai sugundyti, nes iš karto jaučiu tam tikrą galimybę, vos išlenda koks nors minties kraštelis, iš karto galiu pasakyti, ar verta ten eiti ar ne, ar ten manęs laukia nuotykis ar nusivylimas... Žinoma, niekada nesužinosiu, nes išankstinis sprendimas visuomet ambivalentiškas. Viena vertus, tu nešvaistai be reikalo energijos ir laiko, kita vertus, neišmėginęs visų įmanomų variantų, niekada nesužinosi, ar jie iš tiesų buvo bergždi, ar kupini atradimų.

Svarbiausia, laisvasis rašymas išlaisvina energiją, dabar apie energiją įprasta samprotauti, ypač silpnapročiai mėgsta vartoti šį žodį, esą jie prisijungia prie kosmoso, pasistato piramidę ir ten iš Visatos pumpuojama energija jiems kepa kiaušinieneę ir smegenis, ir dar visokie kliedesiai, ne, mano žodyne energija labai paprasta, tai energija, sklindanti iš emocijų, iš atminties, iš sąmonės, nors irgi ne visai tikslu.

Kartais tu esi Visatos, kartais Visata tavo dydžio.

Ji tokio dydžio, kiek vietos jai yra tavo viduje.

Arba:

Tavyje galėtų tilpti Visata, bet ten priversta tiek nereikalingo šlamšto, kad nėra vietos net menkiausiai užuojautai.

Koks įvaizdis tinkamas užuojautai?

Turbūt geriausias – amerikietis. Jie po kokios nors tragedijos taip nuostabiai ima vieni kitus užjausti, kad atrodo, jog tūkstančių žūtis tikra palaima, nes atsirado galimybė puikiai užjausti, pagirti tuos, kurie stengėsi padėti, tuos, kurie taip talentingai gedi, ir panašiai. Suprantama, tai terapija. Bet šioje terapinėje kultūroje slypi ir didelė dozė koktumo.

Rašydamas užkabini kokį nors įvaizdį ar prisiminimą, kuris emociškai yra įkrautas, kitaip tariant, svarbus tau kaip asmeniui, kaip literatui, kaip tėvui, kaip sūnui, kaip šūdinam katalikui, musulmonui, budistui ir panašiai, tada iš tokios emocijos ir sklinda energija, rašydamas ją išvaduoji ir jauti, kaip ji gena, varo į priekį, visai panašiai kaip minant treniruoklį energija iš ritmo, aišku, šaltinis šiek tiek kitoks, vis dėlto ritminė garsinė, iš išorės ateinanti energija turi virsti vidine, nors gal ji ir neprilygsta emocinei, giluminei, iš atminties, patirties, iš sąmonės ateinančiai energijai, bet jokios mistikos, tai viso labo emocijos...

Minu jau dvidešimt minučių, prakaitas gausiai žliaugia per veidą, graužia akis,

žiūriu į bažnyčias, matomas iš balkono, kuriame minu treniruoklį, matau Jėzaus Širdies ir Vizitėčių vienuolyno bažnyčią, visą laiką užmirštu jos pavadinimą, žiūrėti į bažnyčias maloniau negu į daugiaaukščių dėžes, nors bažnyčios nėra susijusios su maloniais dalykais – tai kančios, skausmo istorija, tai pralaimėjimo ženklas, Dievas mus paliko čia, žemės pragare, pažadėjo sugrįžti, bet nė velnio negrįžo. Anądien teniso partneris klausė, kodėl, mano nuomone, bažnyčios statomos ant kalvų, jis mano, kad būtų arčiau Dievo, galbūt, bet Europoje labai daug bažnyčių visai ne ant kalvų, pavyzdžiui, Florencijoje, ten yra kalvų ir visos bažnyčios turėtų būti už upės, bet taip nėra, daugybė bažnyčių, ir Santa Croce, ir Santa Maria del Fiore, ir Dantės bažnyčia – visos jos lygumoje, ir jeigu eitume per Europą, tikrai pastebėtume, kad daugiau krikščioniškų šventovių ne ant kalvų, nors, žinoma, Golgotos kalva, ant kurios buvo nukryžiuotas JK, Alyvų kalnas ir pan., tai galėtų būti reikšminga, nes kalva, kalnas mums reikalingi kaip kryptis, kliūtis, kurią reikia įveikti, kad taptume didesni, tiestumės aukštyn. Prisimenu, kaiėjau per Santa Croce, Šventojo Kryžiaus, bažnyčios grindis, jaučiausi taip, tarsi tai būtų ne akmenys, o ledas. Plonas trapus būtis ledas, po kuriuo ilsisi daugybė įžymybių, po kuriuo amžiams sustingęs pats sukniestas Laikas. Trypiu milijonais įvertintą Mikelandželo, Makiavelio, Rosinio, Galilėjaus atmintį ir nieko nejaučiu. Amžinybė manęs nejaudina.

Uficių galerija, kurioje metalo detektoriai, patikrinimas prie įėjimo, pareigūnai, – visa tai primena tam tikrus archetipus – įeidamas čionai praraski viltį. Tarsi tai būtų Hadas, o gal tiesiog koncentracijos stovykla, kalėjimas? Eini mėgautis kultūra, meno šedevrais, bet tavo kelionę lydi ne pasitenkinimas, o labiau netekties, praradimo jausmas. Žiūrėdamas į legendines drobes, visur matau ne žmogaus būtis didybę, o jos trapumą, beviltiškai pasmerktą mąstančią gyvybės rūšį, kuri keliauja į mirties nasrus, bet apsimeta, kad tai kažkas daugiau nei išnykimas, nei nebūtis. Karnavalinė kvailių eiseną.

Kai tik pagalvoju apie Jeruzalę, iš karto prisimenu taksistą libanietį, kuris sutiko (žinoma, už papildomą mokestį) pabūti gidu, pavežioti mus po Jeruzalę ir netgi nuvežė į Betliejų. Nuostabi jo frazė „two thousand years and more“. Šią frazę jis išstardavo prie kiekvienos įžymesnės miesto vietos. Ir Marijos kapas, ir alyvmedžių giraitė (kuri siaubingai sena, bet jai ne du tūkstančiai, o tik keli šimtai metų) – viskas, anot jo, yra dviejų tūkstančių metų senumo. Iš esmės jis teisus, nes visas krikščionių tikėjimas – mitas. Afrikiečiai mano, kad po septynių kartų žmonės nebeskiria mito nuo istorijos. O mito laikas begalinis, ciklinis. Taigi ar metų penki šimtai, ar du tūkstančiai – tai

nebeturi jokios reikšmės. Mes gyvename mitų pasaulyje. Kai tik imame galvoti apie senesnę nei keli šimtai metų istoriją, atsiduriame mitų pasaulyje. Dėl to šiuolaikiniai žmonės taip mėgsta pasakas, ypač ekranizuotas: „Žiedų valdovą“, „Harį Poterį“, „Sostų karus“ ir pan. Jie neskiria mito nuo istorijos. Istorija skausminga ir melaginga, istoriją galima iškraipyti, nes tai viso labo vadovėlių tiesos ir faktai, o mitas amžinas, mitas kolektyvinis kūrinys. Šiuolaikinis mitas – kinas, televizija, kompiuteriniai žaidimai. Gali vis įjungti nuo pradžios, gali keltis iš mirusiųjų ir vėl bandyti, vėl gyventi. Ir rinktis vis kitokį variantą.

Keista, kad iš tiesų ir šio pasaulio grožis yra tam tikra prasme mitas. Štai žiūriu per HD televiziją dokumentiką apie gamtą: gyvūnai, krikliai, Amazonės miškai, visa tai taip nuostabu, bet visa sukurta, visa pateikta kaip tam tikra istorija, tai yra interpretacija, tai yra kažkieno požiūris, kažkieno santykis, kurį aš priimu kaip savo ir sakau: šis pasaulis nuostabus. Bet kai pats stoviu prie krioklio, kai pats stoviu miške, matau tik labai siaurą tos gamtos plotelį, tik vieną dimensiją, man trūksta distancijos, trūksta galimybių, kad galėčiau aprėpti, apimti, ir aš nejaučiu šio pasaulio grožio tiesiogiai, man kažko trūksta, jis atrodo banalus, lėkštas, plokščias, – taip buvo, kai pirmą sykį pamačiau kalnus, vaizduotėje jie buvo kur kas įspūdingesni, – ir tada imu apibendrinti, didinti, iš esmės aš tuomet jau užsiimu kūryba, tam tikra metonimijos forma, imu vieną fragmentą ir jį išdidinu, supinu su išgyvenimais, su emocijomis, prisiminimais, patirtimi, ir tai jau kažkas kita, ne tai, ką matau, o tai, ką sukūriau įkvėptas vaizdo. Vaizdas virto vaizdiniu, fragmentas tapo visuma.

Todėl mes viską fotografuojame, filmuojame, apie tai, ką patyrėme, rašome knygas, nes mūsų netenkina tos kelios akimirkos, kurias išgyvenome saulėlydžio ar krioklio akivaizdoje, mes nepasitikime savo atmintimi, nes atmintis neturi emocijų, ji tik paprasčiausia laikmena, visa tai, kas mus jaudina, yra mūsų sukurta. Mūsų pačių viduje. Mūsų archetipų kolekcija.

Edvardas šluostosi prakaitą rankšluosčiu ir vis dar mina, nesiliauja mynęs treniruoklio, nors nuovargis pamažu transformuojasi į skausmą, gal net ne fizinį, ilgalaikė fizinė apkrova sekina ne tik išorę, ji išsunkia ir vidų. Edvardas iš paskutiniųjų stengiasi nepasiduoti, skausmą išmušti skausmu, galvoje skamba „Hell’s bells“, ir jis prisimena, kad pagonys graikai, statydami savo akropolį, bareljefus įtaisė taip aukštai, kad iš apačios jų buvo beveik nematyti, nes jie, po galais, buvo skirti ne žmonių, o dievų akims, be to, nemažai bažnyčių atsirado pagonių šventyklų vietose, tiesiog ant jų griuvėsių, labai puikus pavyzdys Graikijoje, Rodo saloje, Lindo mieste; pilys buvo

statomos ant kalvų gynybiniais sumetimais, kiekvienas kopia į savo kalvą, kalną, jeigu kalno nėra, susikuria jį, susipila iš savo iliuzijų, troškimų, baimių ir neapykantų, ir bažnyčia juk stovi ant simbolinės kalvos, į kurią žmonės kopia kaip sukništi sizifai, ritina akmenį, kuris labai lengvai virsta koku nors simboliu, kad ir skausmo įsikūnijimu. Edvardo jėgos senka, Sizifo akmuo jo vaizduotėje virsta mėšlo kamuoliu, analogija su mėšlavabaliu, minios ritina į kalną, į kalvą, į viršų šūdo gniužulą, o paskui ritasi atgal, genami to paties šūdų kamuolio, kad vėl apsisukę ritintų, stumtų į kalvą, į kalną, aukštyn savo skausmą, kurio neįmanoma atsikratyti, bet iliuzija, kad ten, aukštai turėtų būti šviesa, taip mus mokė, kad viršūnė yra tikslas, mes esame sugadinti krikščioniškos tradicijos, dualizmo, binarinių opozicijų šūdvabaliai.

Kai pats sau nusibostu, rašau apie Edvardą. Nes nebenoriu rašyti apie save. Ar Edvardas esu aš? Nežinau. Ar Edvardas žino, kad aš egzistuoju? Nežinau. Ar dar kas nors žino, kad egzistuojame ir aš, ir Edvardas? Jeigu aš prasimaniau Edvardą, kas nors galėjo prasimanyti mane.

O kas gi trečias, einantis šalia tavęs?

Kai aš skaičiuoju, liekame tik mudu.

Bet vos tik pažvelgiu į baltą kelią,

Kažkas žingsniuoja vėl šalia tavęs.

Iš ryto su šunimi apsuku daugiau nei pusvalandžio ratą ap-link Šiaurės miestelį, ne, ne aplink, tai tik dalis Š miestelio, nes visą jį apeiti užtruktų kone valandą, taigi eidamas su šunimi galvojau apie prisiminimą, regis... užkrito pavardė... žydas, nusižudęs kažkur Ispanijos pasienyje, bėgdamas nuo nacių iš Prancūzijos, jis kalbėdamas apie Proustą sakė, kad išgyventas įvykis yra baigtinis, o prisimintas tęsiasi begalybę, aš tai ir noriu pasakyti: prisiminimas panašus į akumuliatorių, jis kaupia emocijas, ir kuo tas prisimenamas įvykis mums svarbesnis, tuo daugiau jis emociškai įkrautas, jeigu tai koks nors nemalonus įvykis, koks nors su pažeminimu, praradimu, su nesėkme susijęs įvykis, mes stengiamės jį nukišti kuo giliau į pasąmonę, kažkur, kad jis mus kuo mažiau skaudintų, bet jis niekur nedingsta, jis kraunasi kaip akumulatorius ir kai mes jį pagaliau prisimename, tą įvykį, iš jo plūsteli emocijos energija, štai ką aš noriu pasakyti, kai kalbu apie laisvąjį rašymą ir apie energiją, kuri slypi mūsų viduje, ir laisvasis, kiek tai įmanoma, nevaržomas, nesąmoningas rašymas gali tą energiją išvaduoti, kitaip tariant, mes galime užtikti tą įvykį, prisiminimą, atverti jį ir gauti iš jo didelį emocinės energijos pliūpsnį, prisiminau,

Walteris Benjaminas, tas vargšas žydas, puikus mąstytojas, jis nusižudė kažkur pasienyje, nesulaukė, nepakentėjo iki rytojaus, nes tą pabėgėlių grupę praleido jau rytojaus dieną.

Kartais nuo laisvės mus skiria tik viena diena, viena valanda, viena akimirka. Kaip ir nuo mirties, nuo gyvenimo.

Prausdamasis duše įsižiūrėjau į nuogas pėdas ir staiga pasijutau toks nuogas, taip panorau kuo nors pridengti šį baisų savo pėdų nuogumą, ir tada iš karto į galvą atėjo batai, prisiminiau Van Gogho batus, stovinčius ant... kur tie prakeikti batai stovi, kampe ant grindų? Bet jie taip gerai stovi, – dailės istorijoje, mano prisiminimuose, – kad kai prisimenu juos, staiga pajuntu reikšmingumą, tai ne šiaip paveikslas, o kai kas daugiau, susiję su mano gyvenimu, su mano batais, su nueitu keliu, su senatve, su nuovargiu, su patirtomis kančiomis, Jėzau, kai prisimenu pirmas dienas kariuomenėje, batai buvo visas pasaulis, skausmingas, siaubingas, negailestingas, baisnis už seržantą, nes niekas nemoko tinkamai susukti autų, o tie šūdini autai tuojau pat nusmunka, susigarankščiuoja ir ima trinti, ir akimirksniu atsiranda pūslės, jos pratrūksta ir tada jau skausmas, nesibaigiantis skausmas, tarsi tuose batuose gyventų pulkas piranijų ir nuolat rytų pėdas, tiesa, gana greitai išmokau, man užteko poros savaičių kančių ir supratau, kaip reikia tai daryti, ir daugelis iš mūsų, jaunų vyrų, tą supratome ir išmokome net nemokomi... skausmas geras mokytojas... galiausiai kojos taip pripranta prie autų, kad pratarnavęs metus ar pusantrų tiesiog užmeti autą ant bato aulo ir įbruki jį kartu su pėda į vidų – tai labai tinkamas būdas, kai reikia greitai apsirengti...

Iš esmės batuose, Van Gogho nutapytuose ar mano prisimintuose kareiviškuose batuose, slypi keletas reikšmių, viena iš jų krikščioniškas dualizmas, batai yra mūsų kūnas, lavonas, kurį mes priversti nešioti, ir kartu jis nešioja mus, jis yra indas, jis yra visų mūsų blogybių šaltinis, ir drauge jis daugybės malonumų šaltinis, jis mus kankina ir apdovanoja, nes siela kaip silkė, neturi jokio skonio, kol nepasūdai nuodėme. Jameso Joyce'o „Ulise“ yra tokia mintis, kad Adomas ir prieš nuopuolį dulkindavo levą, tik nejautė malonumo. Nebuvo nuodėmės prieskonių, jie nežinojo, kad tai, ką daro, yra malonu. O malonumas dažniausiai kyla iš to, kas draudžiama, pavojinga, neleistina. Kai jauti pavojų, kai žinai, kad gali būti nutvertas, ir vis tiek darai. Baimės gaminamas adrenalinas. Šiuolaikinė visuomenė nebejaučia malonumo, nes ji nebeturi jokių apribojimų, nebeturi ko siekti, nebeturi ko trokšti. Kitaip tariant, totalinis lizingas

sušiko visą malonumą.

Muilo opera, kartais gyvenimas atrodo tikra muilo opera, tik tas muilas velniškai gražia... iš ryto persekioja keisti vaizdiniai: sniegas, bėgu klupinėdamas, tai, ko gero, kažkurie Naujieji metai, dar mokykloje, kai bėgau pas savo pusbrolių, neprisimenu, kodėl, ko, bet tada radau juos su draugu geriančius spiritą ir prisidėjau, gavau išgerti, ir nežinau, kodėl, bet sugalvojau istoriją, kad turėjau butelį, bet jį man iš rankų ištraukė mano mergina ir sudaužė, tyčia ar netyčia, nepamenu, nenorėjo, kad nusigerčiau, kodėl melavau, neprisimenu, keista, kad beveik visada prisimenu, kada melavau žmonėms... ar tai reiškia, kad aš meluoju labai retai, ar atvirkščiai – meluoju nuolatos, todėl nebesuprantu, nebefiksuoju melo

nežinau

Jos vardas buvo kaip žvaigždyno, aš buvau įsimylėjęs vien jau vardą, tarp visų Dalių, Rūtų, Eglių, Virgų ir kitų dažnai pasitaikančių vardų jos vardas buvo tarsi iš kosmoso, žinoma, jis ir buvo iš kosmoso, iš kur daugiau, ir ji pati, ji buvo keisto grožio, tarsi šiek tiek stiklinė, šiek tiek susikausčiusi, vyresnė už mane, atsargi, švelni, šiek tiek kumpa nosimi ir perregimais pirštais, turinti gabumų piešti, tai buvo paskutinė vasara, paskutinė moksleiviška paauglystės vasara, mes bučiuodavomės iki sąmonės užtemimo, labai geidžiau jos, bet ji taip ir neatsidavė man, tik vėliau supratau, kodėl: ji mylėjo mane, nenorėjo manęs prarasti, buvau per jaunas tai suprasti, geismas yra turėti tuojau pat, geismas nėra planas ateičiai, moterys mąsto kitaip, jų programa ilgalaikė

ji gulėdavo šalia manęs pusnuogė, tik su apatinėmis kelnaitėmis, bučiavau jos stangrias, kūgio formos krūtis, ir tai buvo vienas nuostabiausių kūnų, kuriuos teko matyti gyvenime, žinoma, ko gero, tai tik peraugusio paauglio vaizduotė, tik nenumaldomas nepatenkintas alkis, kuris išdidina visus jausmus, iškreipia visą pasaulį, gyvenau Dali paveiksle ištisus du mėnesius, mano gyslomis tekėjo siurrealistinis laikas...

ji atvažiuodavo iš toli, iš kur kas didesnio miesto nei mūsų miestelis, eidavau į namą ežero pakraštyje, lipdavau į antrą aukštą pas merginą žvaigždyno vardu ir mes bučiuodavomės iki dangaus ir saulės užtemimo...

ežeras buvo nusėtas vandens lelijų... man reikėjo mokytis, ruošti stojamiesiems egzaminams, ežeras pilnas dumblo ir baltos vandens lelijos, visa tai siejosi su meile ir mirtimi, su jaunyste ir senatve, su nykimu ir... kur kas vėliau, kai klausydavausi miuziklo „Meilė ir mirtis Veronoje“, nuolat vaizduotėje matydavau ežerą, pilną lelijų,

bet tuose regėjimuose lelijos būdavo juodos, tarsi būtų iš dumblo...

paskui išvažiavau ir įstojau į universitetą, pirmame kurse mus išvežė į tarybinį ūkį rauti runkelių, milžiniški laukai sušiktų pašarinių runkelių, įsimylėjau merginą, jos vardas buvo gėlės, žodžiu, degradavau nuo žvaigždžių iki gėlių, rašiau jai begalinius eilėraščius apie lietų ir amžinybę, žvaigždynus užmiršau, matyt, tai buvo tik aistra, nieko daugiau, tik geismas, paskui, jau Vilniuje, žvaigždynai susirado mane, regis, bendrabutyje, norėjo pasikalbėti, norėjo, kad būčiau su ja, kad mylėčiau

pamenu, buvome kažkur Žirmūnuose, daugiaaukščiame name, balkone, ji žiūrėjo žemyn ir kalbėjo apie tai, kad galėtų išsokti, neprisimenu, ar tai buvo tik svarstymai, ar šantažas... bet aš jos nemylėjau, nemylėjau žvaigždynų, ir net nebegeidžiau, juokingiausia, kad ir gėlė nemylėjo manęs, dar nematęs meksikietiškos muilo operos jau žinojau, ką tai reiškia, nes pats buvau jos personažas, siurrealizmą pakeitė muilas... paskui atėjo pavasaris, mane paėmė į sovietų kariuomenę ir viskas baigėsi, prasidėjo tikrasis sąmonės užtemimas

kai atsipeikėjau, jau buvau išsiskyręs dviejų vaikų tėvas neįtikėtinais sušiktame bendrabutyje, pilname girtų tarakonų ir mirties laukiančių senelių.

Prisimenu Žaliąją mokyklą. Prieš tai mokiausi buvusioje klebonijoje, neatsimenu, kaip ją vadinome... tai buvo iš Bažnyčios atimtas – kaip tik prieš bažnyčią stovintis – dviejų aukštų didelis pastatas. Gal taip ir vadinome – klebonija.

Ten pirmą sykį mano pirštas pateko tarp durų ir man nuslinko nagas. Tai buvo pirma rimta fizinė trauma?

Nežinau, dar anksčiau, prieš du tūkstančius metų, buvau užlipęs ant vinies ir koją persidūriau kiaurai, man atrodo, tada ėmiau suprasti Kristaus problemas.

Paskui dar buvo toks atvejis: mes žaidėme slėpynių ar kažką panašiai ir lakstėme po kiemus ir mane nustvėrė kažkoks mokytojas, jis buvo užklasinio darbo vedėjas, paprastai tai būdavo saugumo darbuotojo etatas, jo visi bijojome.

Tais laikais dar būdavo tokios visos mokyklos sueigos, vadinamosios liniuotės, nuo rusiško *lineika*, su rikiuote.

Ir mane tas parazitas saugumietis iškvietė prieš visą mokyklą, gal kokios trys ar keturios klasės mokėsi tame pastate, ir aš išėjau į priekį visas mėlynas iš gėdos, o kaip tik avėjau ryškiai geltonus auksinius aulinukus, buvo ruduo, į mokyklą eidavau pažliugusiu dvaro parko takeliu... tie auksiniai aulinukai, ko gero, buvo labiau mergaitiški nei berniukiški, galbūt sesers išaugtiniai, ir man buvo labiau gėda dėl tų aulinukų, su kuriais stovėjau prieš visą mokyklą, o ne dėl to, kad ląksčiau po kiemus,

tarp padžiautų drabužių, sandėliukų, tarp namų, kurie prieš karą priklausė žydams.

Įdomu, ar tai trauma? Deja, nėra su kuo rimtai aptarti, kai rašiau knygą „Nutylėtų lelijų miestas“, lankiausi pas psichoterapeutę, pasakojau keistus dalykus, ji galiausiai manęs paklausė: ko jūs čia atėjote?.. Ką gi, vadinasi, mano psichinė sveikata puiki.

...prisiminiau Žaliają mokyklą, kodėl, nežinau, buvo toks nuti-kimas: kuosas užkimšo kaminus, ir klasės buvo pilnos dūmų, smalkių ir mus visus paleido namo.

Kai kažkas ten, giliai, logikos rūmuose užsikemša, pasklinda abe-jonių dūmai ir tada keisti sapnai ir prisiminimai pabyra į kiemą.

Kažkodėl sunkiai prisimenu pamokas, dažniausiai prisimenu tą laiką, kai einu namo, einu lėtai, nenoriu grįžti, nežinau, kodėl, bet namo aš eidavau, dabar taip atrodo, valandą ar ilgiau... nors atstumas buvo vos kilometras. Galbūt motina būdavo darbe, o tėvas girtas, aš nebijojau tėvo, bet man buvo nemalonu, prisimenu nemalonų jausmą, tėvas girtas ir klaikiai vaitoja, aimanuoja, nežinau, kas jam buvo su tuo klykimu, bet baubdavo jis kaip sužeistas gyvūnas, briedis ar kas nors panašaus, gailiai, skausmingai, dusdamas. Dabar negaliu matyti mirštančių gyvūnų. Net filmuose. „Fury“ su Bradu Pittu, puikus filmas apie tai, ką su žmogumi padaro karas. Ir vienas baisiausių epizodų jame, kai tanko įgulos narys pasakoja apie sužeistus žirgus, kuriuos jie turėjo pribaugti.

Jis taip rékdavo, lyg norėtų kažką iš savęs išstumti. Skausmą. Nuodėmę. Atmintį.

Tarsi mano tėvas būtų prakeiktas karalius Makbetas.

Bijojau ne tėvo, bijojau to baubimo, sužeisto gyvulio baubimo, bijojau, kad vieną dieną man bus liepta pribaugti jį, kad nebesikankintų.

Atrodė, kad kažkas miršta šalia manęs, o aš negaliu padėti.

Nelaimingas Kronas, prarijęs savo sūnų, kad atgimtų... klykia iš širdgėlos ir skausmo ir negali jo išvemti, manęs, savo sūnaus...

Dabar bijau laidotuvių, bijau ligų, bijau artimų sergančių žmonių, bijau, nes negaliu padėti, visiškai niekuo negaliu padėti, tai neviltis, baisi neviltis.

Prisimenu Žaliają mokyklą, jos koridorius, pilnus dūmų, surūkęs sargas vaikšto keikdamasis, kuosas, užkišo kaminus kuosas, susikrovė lizdus kaminuose ir užkimšo, o valytoja, neprisimenu jos pavardės, gal sargo žmona, vaikšto medinėmis grindimis ir makaluoja rankose skambutį, varpelį ant odinės juostelės... prietemoje panaši į personažą iš „Paryžiaus katedros“...

O gal jie abu buvo panašūs į Hadą ir Persefonę, nes mokykla yra pragaras. O gal šiaip į kokius nors mitologinius padarus. Vaikai jų prisibijojo. Ne mokytojai būna

tokiose mokyklose tikroji valdžia, o tie, kurių rankose ūkis, koridoriai, tamsūs pagalbiniai kambariai, kuriuose jie laiko paslaptinius rakandus, kuriuose jie slepia baimę.

Dar buvo toks keistas bidonas su kraneliu... ne, gal kranelio nebuvo, buvo puodelis, prištas grandinėle, ir mes gerdavome vandenį, pasemi, atsigeri ir pastatai puodelį atgal, ant to bidono dangčio. Nežinau, kaip tai susiję su higiena, bet mes beveik nesirgome.

Žalioji mokykla, ten, jos scenoje, prasidėjo ir baigėsi mano aktoriaus karjera.

Galbūt šeštoje klasėje, kai jau buvome išsikėlę į Baltąją, naują mokyklą, Žaliojoje vaidinome keletą spektaklių pradinukams, aš buvau ežys.

Tiesą sakant, ežys iš siaubo filmo: buvau aukštesnis už daugelį bendraamžių visa galva, su mama prie kepurės prisiuvome keletą iš popieriaus susuktų spyglių, paskui dar ant juodo golfo keletą spyglių, bet aš buvau panašesnis į raguotą dinozaurą negu į ežį.

Na, metoniminis ežys... sraigė su beisbolo lazda, daug ežių matydavau ištrėkštų ant asfalto, jie kažkodėl man labai artimi – spygliuoti, bet kartu labai gležni, kaip ir sraigės – kiaukutas skiria jas nuo pasaulio, bet viduje jos visiškai gležnutės, ežys, sraigė su beisbolo lazda.

Prisiminiau Žaliąją mokyklą, o šį rytą supratau, kad liko keletas nepasakytų dalykų, ne, ne visai taip, visuomet lieka kas nors nepasakyta, nes žmonės labai plepūs ir kiekvieną sykį jiems aktualu kas nors kita, nei buvo vakar, o paskui vėl aktualu, kas buvo užvakar, ir taip be paliovos, ne, tiesiog kalbėdamas apie kokį nors prisiminimą... kaip sako vargšas mano minėtas žydas Walteris Benjamins – išgyventas įvykis baigtinis, o prisimintas – begalinis... ar jis iš tiesų taip sako? Reiktų patikrinti, taigi kai kalbu apie kokį nors prisiminimą, visuomet jaučiu, kur yra jo riba, t. y. kur jis remiasi tam tikrais liudijimais (ar atmintis gali būti patikima liudytoja – labai sunkus klausimas), o kur prasideda fantazija, tai yra, kur remdamasis tam tikrais atmintyje išlikusiais faktais imi modeliuoti tariamus faktus – kad taip galėjo būti... Kiek daug tekstų esu parašęs būtent tokiu principu – iškyla atmintyje koks nors menkniekis, smiltelė, aš iš karto tą smiltelę į vaizduotės geldelę ir po keleto valandų, dienų, kartais mėnesių – perlas, tikriausiai netikras, nes kalbu ne apie kokybę, tik apie principą: iš niekniekio, iš smiltelės išauga tam tikras dalykas, kurį vadiname tekstu, esė, apsakymu, romanu – kultūros ar meno produktu.

Fragmentas, užuomina, kartais jis styro iš granito luito ir tenka kruvinai dirbti, kol iš to gabalo ištrauki ką nors panašaus į padorų tekstą, o kartais tas fragmentas

kyšo tiesiog iš mėšlo krūvos, tai ir traukti nelabai norisi, o jeigu ištrauki, nesidžiaugi... kita vertus, viskas sąlygiška, kartais iš mėšlo krūvos gali ištraukti nuostabių dalykų.

Aš vėl nuklydau nuo Žaliosios mokyklos... vagystė, taip, įvyko vagystė... buvo apvogtas mokytojų kambarys, išplėšta spinta, pavogti kažkokie instrumentai, atsimenu, kad jie buvo susiję su tiksliaisiais mokslais – fizika? chemija? kažkokie lęšiai, objektyvai? o gal tai buvo kokia nors fotolaboratorija... nežinau, nepamenu, kad mūsų pradinėje mokykloje būtų buvusi fotolaboratorija.

Mes gyvenome dideliame name prie kelio, prie lauko akmenimis grįsto kelio, buvęs kumetynas, kuriame kuitėsi keletas šeimų, įsivaizdavau, kad tų šeimų yra dvylika ir kad šis namas – tai apaštalu buveinė, dvylika apaštalu, laukiančių nuo spirito varyklos ateinančio Jėzaus Kristaus. Nuo spirito... neblogai... Kelias, mes vadinome jį grobliumi, pasirodo, tai reiškia sankasą, pylimą, nes kelias buvo nutiestas ar supiltas beveik per pelkę ar jos pakraščiu – kad būtų galima iš dvaro pasiekti tą bravorą ir toliau esančius kaimus.

Tą dieną po vagystės prie namo sustojo automobilis, iš jo išlipo tuometinis mokyklos direktorius ir užklasinio darbo organizatorius, du naciai, du kagėbistai, du tironai.

Ir tiedu šunsnukiai užsipuolė mane, kad tai aš apvogiau mokyklą. Neatsimenu pokalbio detalių, atsimenu tik siaubingą neteisybės jausmą, ko gero, tai buvo pirmas potyris, kai supratau, ką gali netiesa, kas yra bejėgiškumas, kas yra negalėjimas apsiginti, kas yra suaugusiojo galia vaiko atžvilgiu: jie mane kaltino, gąsdino, grasino išsiųsti į koloniją ir panašiai, reikalavo parodyti, kur pavogti daiktai, o aš tik sakiau, kad nedariau to, ir niekaip negalėjau suprasti, kodėl manimi netiki, štai taip, tai ir svarbiausia, tada pirmą sykį patyriau paradoksą – niekaip nesupratau, kodėl žmonės netiki, jeigu sakau tiesą... Juk tiesa toks dalykas, kuriuo negalima netikėti. Po velnių, aš tą dieną praradau tiesos sakymo nekaltybę... ar yra toks dalykas? Tiesiog pirmą kartą patyriau, kad egzistuoja melas arba kad tiesa yra ne vienos, o dviejų (ar kelių) pusių susitarimo dalykas. Kad jeigu tu žinai tiesą, tai dar nieko nereiškia. Reikia, kad ir kiti tai pripažintų tiesa.

Paskui tiedu iškrypėliai, naciai, kagėbistai, tironai paklausė, kokia mano pavardė, ją išgirdę sėdo į automobilį ir nuvažiavo.

Jie paprasčiausiai supainiojo, važiavo pas įtariamąjį ir, matyt, pamanė, kad aš esu jis. Jeigu tai būtų buvę stalinizmo epochoje, mane būtų sušaudę arba ištrėmę. Paskui, po Stalino mirties reabilitavę. Klaida. Pirst. Atsiprašome. Ir Partija, ir Bažnyčia elgėsi panašiai: iš pradžių skerdžia, braido po kraują, paskui pripažįsta klaidas. Oops –

persistengėme. Bet dabar susivienysime, susitversime už rankų, pabučiuosim vieni kitiems į subines ir drąsiai žvelgsime į ateitį. Kiaulės.

Ką gi, pas įtariamąjį rado pavogtus daiktus, vagystę išaiškino, bet manęs taip niekada ir neatsiprašė. Nei Partija, nei Bažnyčia.

Dabar abu tie šikniai po velėna, bet aš vis dar nežinau, ar atleidau jiems.

Darbo kambaryje ant sienos, ant „rašytojo lentos“ šalia vaikų adresų ir internetinių parduotuvių slaptažodžių prismeigiau Budos mintį: „You will not be punished for your anger, you will be punished by your anger.“¹

Tie skaudūs dalykai, kurie nutiko vaikystėje, – ar jie ir buvo priežastys, kurios sumaitojo mano gyvenimą, mano psichiką, mano likimą?

Negaliu pasakyti, nežinau.

Koks turėjo būti mano gyvenimas? Ar jis turėtų būti mažiau chaotiškas, o gal dar labiau? Principas „o ką, jeigu“ atgaline data netinka.

Jeigu tie du asilai nebūtų prisikabinę prie manęs, ar aš būčiau geresnis šeimos žmogus, būčiau išgėręs mažiau alkoholio, būčiau parašęs daugiau malonių žodžių, užuot kankinamai ieškojęs prasmės ir tikėjimo?

Prasmės ir tikėjimo, čia tai bent.

Kai pasakau tokius žodžius, prisimenu epizodą iš W. Gombrowicziaus dienoraščių, kur jis aprašo stadione virš minios skrendantį pripūstą prezervatyvą.

Tiesą sakant, tikėjimas man seniai prarado religinę prasmę. Tikėjimas prasme, tik tiek.

Ko gero, aš jiems atleidau.

Galbūt ne dabar, rašydamas šias eilutes, galbūt atleidau jau anksčiau, nes nejaučiu pykčio, nejaučiu nuoskaudos, jaučiu tik tuštumą, kurios negaliu pavadinti palengvėjimu... viename eilėraštyje skaičiau: „aš neatleisiu, o tu atleisk, Kūrėjau“... galbūt tai Heinricho Heine's parafrazė, – Dievas man atleis, toks jo amatas...

Girdėjau sakant vieną žydą: aš niekada neatleisiu, už žmogžudystę nėra atleidimo.

O už sužalotą psichiką? Už ką ir kiek galima atleisti? Ar žydai gali atleisti vokiečiams? Lietuviai rusams? Tutsiai hutams?

Kas yra tas garsusis krikščioniškas atlaidumas, jeigu realybėje jis visiškai neveikia? Viena yra atleisti, visai kas kita – užmiršti. Nusikaltimai, tarkime, tai, ką vokiečiai iškrėtė žydams, – jie juk nesikeičia dėl to, kad kažkas kažkam atleido. Ir jeigu dabar aš, praeityje pridaręs kiaulysčių, labai dėl jų gailiuosi, kiaulystės juk dėl to nesikeičia. Jos ir jų žala lieka tokios pačios, viskas išlieka. Nė vienas nužudytas žmogus neprisikelia, nė vieno vaiko patirta kančia nesugrįžta atgal į tuštumą. Tik mes paskui,

skausmui atlėgus, stengiamės visa tai įvynioti į kokį nors šūdinai blizgantį atlaidumo ir tolerancijos popierių, nes žinome, kad reikia gyventi toliau. Ir kad neapykanta ir tulžis pražudys mus pačius.

Anksčiau maniau, kad žmogus, patyręs psichinę traumą, labai kenčia, tai yra labai intensyviai jaučia. Bet iš tiesų, jeigu trauma rimta, jis nieko nejaučia, ir tai kur kas baisiau už visus jausmus. Nieko. Visiškai nieko: nei meilės, nei neapykantos, nei užjautos, nei gailėsčio. Netgi sau.

Tikėjimas irgi tik viena iš atleidimo formų. Jeigu kuo nors tikime, vadinasi, atleidžiame tam absurdui ir neteisybei, kurie supa mus nuo gimimo iki mirties. Mes atleidžiame Dievui už tai, kad jis mūsų taip nekenčia.

Praradau tikėjimą rašymu, vieną dieną supranta Edvardas, ir jo gyvenimas ima byrėti. Žinoma, žmogus, kuriam rašymas atrodo pramoga, gali numoti ranka ir nuspręsti, kad tai tik neturinčio ką veikti žmogaus pramoga ir dėl to nereiktų daryti jokios tragedijos. Ne, ne taip.

Rašymas šiuo atveju daugiau nei pramoga. Tai darbas. Tai identitetas. Tai gyvenimas. Lygiai taip pat Edvardas galėtų pasakyti: praradau tikėjimą gyvenimu, gyvenimo prasme, praradau darbą, praradau norą suktis nesibaigiančiame socialiniame katile ir panašiai. Vadinasi, tai kur kas didesnė drama, tai žmogiškoji tragedija, velniai griebtų.

Ir rašymas jam niekada nėra vien tik tikslas, ir rašymas jam niekada nėra vien tik procesas.

Ir rašymas nėra vien tik pasitenkinimas, nes jis visada su mazochizmo prieskoniu.

Ir nėra vien tik pasibjaurėjimas, vien tik kančia, nes visuomet būna akimirų, dėl kurių, kaip sako Holivudo meistrai, verta gyventi.

Tik dėl tokių akimirų ir verta gyventi, kai jautiesi kūrėjas ir kartu kuriamas, tai ir yra dieviškumas – ne tik pačiam kurti, bet ir jausti, kaip esi kuriamas, kad esi medžiaga kažkieno rankose, tarsi tik dabar vyktų didysis paslapties aktas – molis tampa kūnu, žodis tampa gyvybe.

O kai rašyti negali, visa tai dingsta... tiesiog išnyksta.

Taip jaučiasi žuvis, kuri staiga praranda gebėjimą kvėpuoti vandenyje...

Banginiai, šokantys į krantą, savižudžiai banginiai – jie tai žino.

Praradę tikėjimą rašymu, jie puola į krantą, šonkauliai lūžta, užspaudžia plaučius ir galinga širdis nebeišlaiko.

Poetas, kai nekuria, gali padaryti nusikaltimą, – rašė poetas, galiausiai padaręs

nusikaltimą.

Iš nevilties, iš širdgėlos.

Ką tokiais atvejais darydavo religiniai fanatikai – jie eidavo į dykumą, mušdavo save visokiais rakandais ir padargais, jie baudavo save, kankindavo, kol pagaliau vėl patikėdavo. Tarsi tas netikėjimas ar abejonė būtų kažkoks prašalaitis. Tarsi tas netikėjimas būtų užsukęs ir apsistojęs jų sąmonėje. Ir jie tol kankindavo tą vargšą prašalaitį, kol jis neištvėręs pasprukdavo. Ir religiniai fanatikai, tyruose prisirię laukinių bičių medaus ir skėrių, grįždavo į bendruomenę, į gyvenimą švytėdami tikėjimu. Jie buvo prakeikti hipiai, visi tie šventieji. Apžėlę, nesiprausę, gyveno katakombose, o greičiausiai urvuose, dvokė prakaitu ir myžalais, kankindavo nuodėmingą kūną, kad galiausiai švęstų dvasios pergalę, nuogi vaikščiodavo sniegu, kiti įsidėdavo į burną akmenį ir pratindavosi tylėti, žinoma, visus pralenkė Jonas Stulpininkas, dešimtmečius stypsojęs ant stulpo.

Bet ar tas tikėjimas būdavo toks, koks anksčiau, ar tai buvo intuityvus, natūralus, gaivališkas tikėjimas, ar tik priverstinis įsitikinimas, kad jeigu netikėsi, tai labai skaudės?

Ir Edvardas tada gerdavo kaip pamišėlis, kaip senųjų laikų atsiskyrėlis plakdavo save skaudžiai pagaliais ir virvėm, kaip sakė Cesaris Vallejo, daužydavo iki kraujo, iki kaulų, kad susigrąžintų tikėjimą, nes rašymas buvo daugiau nei tikėjimas Dievą, rašymas ir buvo Dievas, ir kartu rašymas buvo niekas.

Tik dabar, sulaukęs penkiasdešimt dvejų metų, supratau, kad labai dažnai gyvenime elgiausi kaip sukništas religinis fanatikas, o mano tyrai ir dykumos buvo juokingai metaforiški.

Pasivaikščiojęs su šunimi, dar prieš mankš-tą ir vonios procedūras sėdu prie stalo ir keletą minučių rašau apie tai, ką šią naktį sapnavau. Man nepatinka sapnai, nemėgstu, kai kas nors pasakoja sapnus, ir pats nemėgstu jų pasakoti, nes sapnas nepapasakojamas. Nes iš esmės sapnas yra poezija... ne, turbūt labiau muzika, o dar labiau būseną, ta būseną siurrealistinė, jos neįmanoma perteikti, nes pasakodamas tu gali tik vardyti tam tikrus vaizdinius, nusakyti patirtus išgyvenimus, bet neįmanoma perteikti savo būsenos, kaip neįmanoma papasakoti muzikos. Aną naktį, pavyzdžiui, sapnavau, kad kalbuosi su Sizifu. Kad aš prasmegčiau, buvo baisu, ir kai nubudau, toks sunkumas, tarsi iš tiesų ne jis, o aš būčiau ridenęs ta sukništą akmenį.

O šiąnakt sapnavau vyrą, kuris gąsdino, grasino, žinojau, kad tuoj neteksiu laikrodžio, drabužių, kad būsiu pažemintas ir galiausiai net nužudytas, laimei,

išgelbėjo šlapimo pūslė, tiesiog nubudau, nes norėjau šlapintis, ir paskui jau neužmigau, nuo penktos ryto gulėjau tamsoje, klausiausi gražaus protingo labradoro knarkimo ir vėl galvojau apie tą vyrą, kuris grasino sapne, ir jaučiausi tuo pačiu metu esąs ir Orfėjas, ir Hadas, o kas Euridikė, negalėjau prisiminti... Galbūt mano gyvybė ir yra Euridikė. Galbūt ši istorija vis dėlto ne tik apie vienatvę mirtyje, kaip sako J. M. Coetzee, galbūt tai apskritai istorija apie kūną ir sielą. Kūnas keliauja į pragarus parsivesti sielos, bet nebegali to padaryti, nes kūnas silpnas, o mirtis stipri. Laikas stiprus. Gamta stipri. Ciklas. Kaita.

Šuo sunkiai atsidūsta. Pastaruoju metu šlubuoja jo sveikata, jis tiesiogine prasme šlubuoja, sąnarių displazija ar panašiai, o ant užpakalinės kojos susiformavo kažkoks gumbas, gal pūlinys, gal dar koks mėšlas, taip būna gyvenime, kur nors kas nors atsiranda ir paskui nebegali sustabdyti, nebegali atšaukti, pakeisti, nes tai ne siužetas, ne literatūra, ne pirkinys, kurį gali nuėjęs pakeisti, atgauti pinigus, atgauti ramybę, sąžinę, garbę, ne, čia ne taip, čia negali kaip iš sapno nubusti, nes tai ne sapnas, nepadės net pilna šlapimo pūslė, ne, nebegaliu rašyti visiškai atsipalaidavęs, visiškai negalvodamas, be jokio formos pojūčio, nes forma yra visų pirma kontrolė, tai, kas prilaiko mus, sustabdo nuo išskydimo, nuo nukrypimo, nuo visiško amorfiškumo, juk tai ir Kristus turėjo galvoje: tas, kuris drungnas, yra amorfiškas, jis neturi formos, jis neturi stuburo, toks žmogus neįdomus, toks žmogus pavojingas, jis prie nieko neprisirišęs, jam niekas nesvarbu, jis gali įgauti bet kokią formą, jis prisitaikėlis, pataikūnas, padlaižys, kas tik nori, jam svarbiausia išlikti bet kokia kaina, ir paskui tokie išlikusieji veisiasi ir dauginasi, ir jų atsiranda vis daugiau, ir veislė sugenda, ir mes jau gyvename drungname prisitaikėlių pasaulyje, šiuolaikinė Europa kaip tik tokia, žmonės verčiami būti be stuburo, be atpažinimo ženklų, juos mėgina sugrūsti į vienodas pakuotes, ir galbūt kaip tik todėl aš taip nemėgstu sapnų, nemėgstu žmonių, kurie pasakoja savo sapnus, ir siurrealizmas užknisa... nes tai susiję su amorfiškumu, sapnas gali spekuliuoti, gali virsti bet kuo, jo prigimtis protėjiška, jis vengia atsakomybės, vengia įsipareigojimo, taisyklių, jis gali pasiteisinti bet kokia nesąmone, nes tai juk sapnas, jis nepaiso logikos, viena vertus, tai nuostabu, kita vertus – kiauiliška. Net jeigu pasitelksi *Lucid dreaming* techniką ir sapnuosi sąmoningai – niekas nepasikeis. Sapnas bus sapnas, nepapasakojamas, nesugaunamas.

„Mene niekas, net labiausiai įkvėpta muzikos misterija, negali prilygti sapnui. Meniškas sapno tobulumas!“ – sako W. Gombrowiczius. Tai bent apšašėlis. Pasakojimą apie savo rašymo techniką pradeda: įeik į sapno sferą...

Jeigu tavo patirtyje, jeigu tavo galvoje nieko nėra, nieko nerasi ir sapne. Negali įeiti į genijaus sapną. Ir jeigu neturi talento, puikaus sapno nesusapnuosi. O jeigu ir susapnuosi, jo neatpažinsi. Nesuprasi, nepamatysi, neišgyvensi.

Honore de Balzacas rašė labai originaliai bendradarbiaudamas su spaustuviniu. Pirminis jo romano rankraščio variantas tebūdavo apie trisdešimt puslapių išplėtoto scenarijaus metmenys. Šį rankraštį jis siūsdavo į spaustuvę, ten jį atspausdindavo dideliuose lapuose palikdami plačias paraštes. Tose paraštėse H. Balzacas surašo struktūrinius pakeitimus ir papildymus. Pataisyta korektūra vėl atspausdinama, o jos paraštėse vėl atsiranda tekstas, keičiama struktūra ir pan. Tokia operacija kartojasi net iki dešimties (ir daugiau) kartų, kol pradinis trisdešimties puslapių scenarijus virsta trijų keturių šimtų puslapių romanu.

Gustave'as Flaubert'as irgi daugybę kartų perrašinėjo savo rankraščius, tik jis, kai rankraštis jau pasiekdavo tam tikrą kokybinį lygmenį, mėgo tobulinti jį puslapis po puslapio ir tik pasiekęs vieno puslapio tobulumo imdavosi kito, o H. Balzacas perrašinėdavo ir taisydavo rankraštį kaip visumą.

Marcelis Proustas apskritai vesdavo iš proto Gallimard'ą, nes gavęs korektūros lapus (jau prieš išleidžiant knygą, tai kitoks variantas nei H. Balzaco atveju) prirašydavo krūvą papildomo teksto ir leidybos procesas užsitęsėdavo.

Perrašymas, toks nykus, juodas darbas, kartu ir labai kūrybingas, išlaisvinantis. Johnas Fowlesas skundžiasi, kad juodraščio taisymas jį žudo. Jam labai lengva parašyti pradinį juodraštinį variantą ir didžiausia kančia perrašinėti, taisyti, braukti, ieškoti žodžio, sakinio, ritmo.

W. Gombrowiczius perrašymui taip pat skiria daug dėmesio, tai ištiesas kūrybos metodas. Iš pradžių užrašo pirmą į galvą šovusią istoriją, apie penkiolika puslapių. Paskui ieško tame tekste įdomių minčių, detalių, metaforų, įvaizdžių ir panašiai. Tada vėl viską perrašo, bet jau plėtodamas jam įdomias temas ir vaizdinius. Paskui vėl ir vėl.

J. D. Salingeris baisiausiai nervindavosi dėl vieno vienintelio redaktoriaus padėto kablelio. Esą taip jis siekė tobulumo. Bet tai iliuzija, tik labai konservatyvus žmogus gali įsivaizduoti, kad egzistuoja tobulas tekstas ir juolab kad jį tobulą gali padaryti kablelių ir taškų skaičius. Nėra jokio šablono – nei tekstui, nei žmogui.

Kai kuriuos savo tekstus galėčiau perrašinėti visą gyvenimą ir vis tiek nebūčiau patenkintas, kai kurių nebenoriu matyti. Perrašyti labiausiai nemėgsta jaunimas. Ir aš jaunas nemėgau. Ir ne dėl to, kad tingėčiau. Nežinojau, nejaučiau, kas galėtų būti, neturėjau su kuo palyginti, nebuvo formos nuojautos. Formos, tai yra struktūros ir